

POVĚSTI OBCÍ JESTŘEBÍCH HOR

Obsah:

O kopci jménem Čerták (Baňovice a Malé Svatoňovice)	4
Poslední medvěd v Podkrkonoší (Baňovice)	5
Havlovický vodník (Havlovice)	6
Pověst o Heřmanově dubu (Havlovice, Vizmburk)	7
Vodník a medvěďák (Havlovice)	7
O vizmburském pokladu (Havlovice, Vizmburk)	10
Vizmburský pán (Havlovice, Vizmburk)	11
Chvalečský kostel (Chvaleč)	12
Libňatovský hashrman (Libňatov)	13
O záračné studánce v Malých Svatoňovicích (Malé Svatoňovice)	15
O ševci v lesích odolovských (Odolov, rytýská Zada)	18
Poklad na Švédském vrchu (Odolov a Stárkov)	20
Zkamenělý les radvanický (Radvanice)	21
Devět křížů (Rtyně v Podkrkonoší)	23
Ohnivý muž na Náměrkách (Rtyně v Podkrkonoší)	25
O lese zvaném Karbanka (Suchovršíce)	27
Jak permoník havíře před chamtivostí varoval a Jak Karbanka ke svému záhadnému jménu přišla (Suchovršíce)	28
U lípek (Úpice)	31
Kovářův poklad (Úpice)	32
Potopený zvon (Úpice)	33
Čertův podíl (Úpice)	34
Úpičtí rytíři (Úpice)	37
Pověst o založení městečka Úpice	39
Nesplněné proroctví (Velké Svatoňovice)	40
Brátova skála (Velké Svatoňovice)	40
Největší poklad (Úpice a Rtyně v Podkrkonoší)	41
O loupežníkovi z Jesřebních hor (Jesřebí hory)	44

Obsah

POVĚST O KOPCI JMÉNEM ČERTÁK

V Malých Svatoňovicích se u kostela nachází studánka, ke které chodí lidé již od pradávna pít. To se ale nelíbilo čertům. Dohodli se, že na studánku hodí veliký kámen, aby se už nikdo nemohl ze studánky napít. Nápad se všem čertům velice líbil a chtěli ho uskutečnit co nejdříve. Vybrali toho nejlepšího, nejchytřejšího a nejsilnějšího čerta. Když byly všechny přípravy vykonány, čert se vydal na cestu. S sebou nesl ten největší kámen, který po celém pекle hledali mnoho dní.

Čert vyrazil brzy zrána, sluníčko mu začínalo pozvolna svítit na cestu a nikde nebylo ani obláčku. Čert letěl přes pole, hory a louky, až dorazil nad Rtyni. Byl to přece jen pořádný kus cesty a kámen byl příliš těžký, až se mu zdálo, že už nikam nedoletí. Ale to už byl nad Baňovicemi. Vtom zakokřhal kohout, čert se lekl a kámen mu spadl ze zad na zem. Dopadl na kovářův dům a dodnes se říká, že pod ním kovář pořád dodělává svoji práci.

Podle této události se baňovickému kopci říká Čerták.

POSLEDNÍ MEDVĚD V PODKRKONOŠÍ

K oncem masopustu roku 1887 vypotácelo se z hostince v Zálesí u Úpice několik matných postav. Byli to hudebníci, kteří po celonoční produkci rozcházeli se do svých domovů. V koutě hospody zůstal jediný host, podřimující soused Domáh.

V zapadlé víšce rozhostil se klid. Jen v chalupě pod kostelem strojil se kostelník Vít, aby odzvonil klekání, jakmile se počne rozednívat.

Bylo ještě šero, když docházel zvoník Vít ke hřbitovním vratům, jimiž měl projít. Náhle se zastavil. Na sněhu u vrat spatřil neobvykle nabubřené těleso. Zrak jeho ustrnul chvíli na měchatém zjevu, ten se však nehybal a jen se zdálo, že číhá, až se ranní chodec k němu přiblíží, aby se mohl na něj vrhnout. To zvoník dobře pozoroval a z opatrnosti dále nešel, nýbrž chopil sněhovou hrudu a mrštil ji po záhadném tvoru. Zjev nevrle zabručel. „To je medvěd“, pomyslí si kostelník. Dech se mu zatajil a nohy pod ním klesaly. „Ano, medvěd, který za dlouhé zimy do Krkonoš zabloudil!“ Probrav se z uleknutí utíkal Vít, co mu nohy stačily, do hospody ve vsi, kde bylo ještě světlo a přítomnému Domáhovi krátce vyličil svou příhodu s obludnou šelmou.

Za chvíli hnali se zvoník Vít s občanem Dománěm, aby společně medvěda zahubili. Domáh nesl s sebou flintu a jako starý voják měl jisté oko, proto postavili oba odvážlivci nyní srdnatě proti dravci. Šelma u hřbitovních vrat se zatím ani nehnuła.

„Je ona, potvora, vyhladovělá,“ prohodil Domáh a hned nasadil. „Bác!“ Zahoukla rána a také obluda u vrat zabroukla, ale neklesla. „Má jedné rány málo,“ zvolal Domáh a chvatně znovu nabíjel. Vtom však z příkopu pod vraty zaznělo hlasité nadávání a před útočníky objevil se muzikant Šimek. „I vy holoto! Co tu střelíte?“ Všichni přiblížili se až k hřbitovním vratům, kde s úžasem spatřili hodně již poškozenou – basu. Šimek nesl si totiž od muziky svou basu, kterou na hřbitovní vrata postavil, aby si trochu oddechl, přemóžen však dřimotou a více ještě chmelovinou pod svaňem v kyprém sněhu usnul.

Příhoda tato stala se předmětem všeobecného smíchu a pak dvou soudů: muzikant žaloval Dománě, že mu zastřelil basu, a majitel honby stíhal střelce, že na jeho revíru honí medvědy.

HAVLOVICKÝ VODNÍK

V Havlovicích při řece Úpě stála ještě nedávno staročeská stodola. Vodník z Úpy rád navštěvoval mlátce ve stodole a škádlil je. Při mlácení rád posedával na snopech, obilí rozhazoval, mlátce při mlácení na kolenou lechtal. Přitom hospodář nakazoval, aby hastrmana, malého kluka v zelených šatech, nevyháněli, protože by mu pak nešlo štěstí. Jednou se proměnil vodník ve velký koš na plevy. Kdykoliv vzala děvečka plný koš plev na záda, vždy vypadlo dno a plevy byly zase na mlátě. To ji už dopálilo tou měrou, že zaklela: „Ty zat....kluku hastrmanská, však ty mě dlouho zlobit nebudeš!“ Uchystala si divoké víno a zastrčila jej do obojích vrat. Druhý den chtěl hastrman zase do stodoly, ale pro posed z divokého vína nemohl. Prosil a nařikal jako malé dítě, aby děvečka posed vytáhla ze vrat, ale marně. Od té doby se ve stodole neukázal. Sedlák potom docela zchudl a musel se vystěhovat ze statku.

K. Kapoun: Staročeská stodola v Havlovicích na Úpice pod sněhem

POVĚST O HEŘMANOVĚ DUBU

Reku Heřmanovi byl v dávných dobách v lesích vizmburských vysazen dub nazvaný Heřmanovým.

Pověst dodnes živa se zde chová o tomto dubu, jehož pařez roku 1830 dotrouchnivěl několik kroků od hradu, při cestě k lomu u Devíti křížů.

Pán hradu šel jednou na procházku se svým synem Heřmánkem. Když přišli k místu, kde rostl mladý doubeček, posíl synáček otce, aby mu proutek uřízl. „Ten ne, synáčku,“ odvětil otec, „až vyroste, bude Heřmanův.“

Týž Heřman, když jel na koni k nevěstě do Rtyně, spadnul ze splašeného koně a zlomil si vaz tam, co obrázek na buku v lese Krákorce namalovaný je, při cestě vedoucí do Úpice – vlevo, asi 600 kroků od Devíti křížů.

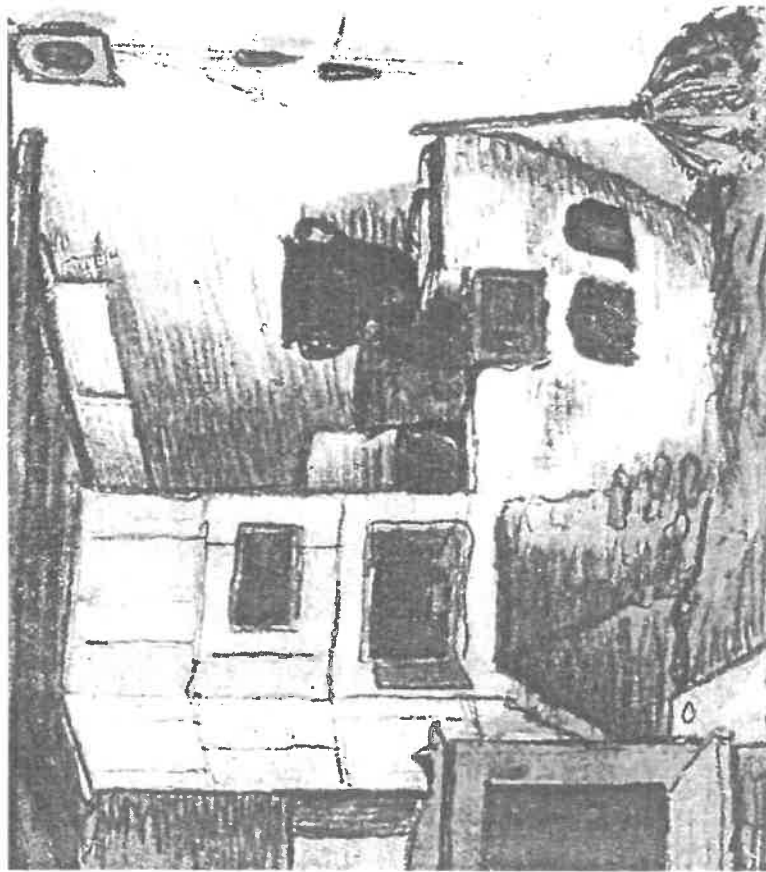
VODNÍK A MEDVĚDÁŘ

V havlovickém mlýně býval vodník jako doma. Ve dne trochu pomáhal v mlýnici a na vantrkách, chytal ryby, když na ně dostal chuť, bavil se lapáním raků na starý sýr a vždycky k večeru zalezl na pec, aby se ohřál. Tam si obíral nasmažené plotice. Pantáta i stárek hastrmanovi přáli, jeho pomoc bývala dobrá. Ale panimáma? Ta o něm nechtěla ani slyšet. Světnici ji vždycky pobryndal, celý den mu kapala z levého šosu voda.

„Nic jiného aby člověk nedělal, než po pacholkovi utíral,“ zlobívala se. A stárala se všemožně, aby se vodníka zbavila.

Náhoda ji přála. Jednou v podvečer přitáhl do havlovického mlýna medvěď s mladým Míšou a čipernou opičkou. Chtl ještě toho dne dorazit do Úpice, ale připozdil se. Prosil pana otce, aby ho nechal přespát někde na šalandě.

Mlynářovi nebyla medvěďářova návštěva po chuti. Kdoví, jak by se zvířata pohodla s hastrmanem, třeba by si vjeli do vlasů, ale panimáma rázně rozhodla: „Nevídáno, pořád se budeme ohlížet na vodníka. Neuškodí mu, když mu medvěď pořádně vyvalčuje záda“.

K. Michl: Zákoutí u kurnen

A nedala se, i když pantáta pořád poukazoval na mokrého panáčka, a tak milý medvěďák ve mlýně zůstal. Uvelebil se tu jako doma. Medvěďa přivázal volně k lavičce, opičku posadil na kamna, aby jí bylo teplo. Sám si lehl za pec. A když usnul, přišoural se vodník. Zelený fráček promočený skrz naskrz, na hlavě malou červenou čepičku a zpod ždímaného šosu trčely vysoké shrnováčky. Přikradl se podle starého zvyku ke plotně, vzal pekáč a počal si smažit běličky, které z vaní trok právě ulovil. Potom odnesl rendlík s pochoutkou na lavičce u kamen, opřel se zády o sálající kachlíky a chroupal smažené masíčko, až mu za ušima prašelo.

Vůně smažených ryb zahltala celou světnici. Ve chvíli tu byl medvěd, ryby mu lákavě voněly. Natáhl tlapu a chtěl také. Hasrman byl však lakomec. Udeřil med-

věda vařečkou, ale ten si nedal ránu líbit. Zabručel, postavil se na zadní a pustil se do zelenokabátnička. Popadl ho za krk a bušil jím o podlahu, co mu síly stačily. Když opice viděla, že vodník prohrává, dostala odvalu a skočila z kamen rovnou na chlapíka. Drápala ho po obličejí i po rukou, ubohý mužik křičel a sípal, ale zvířata nepolevila.

Po chvíli se přece jen podařilo hasrmanovi vyklouznout. Vyběhl ze světnice jak nejrychleji mohl.

Medvěďák se smál, až mu oči slzely. Když se ho pantáta s panímárou ptali, jak se mu u nich spalo, vypravoval jim všechno co a jak. Mlynářka byla tomu velmi povděčná. „Však mu to patřilo už dávno. Teď aspoň budeme mít ve mlýně pokoj. To bylo nějaké vody, co jí všude nabryndal.“

Pantáta se mračil a mlčel. Netěšilo ho, že tak surově vodníka ze mlýna vyštvali. Měl strach, aby se hasrman nemstil.

Medvěďák nato poděkoval za nocleh a odtáhl se zvířaty ke Svatoňovicím.

Večer toho dne byli všichni zvědaví, jestli se vodník přece jen vrátí. Nečekali dlouho. Vplížil se jako jiné dny, strčil opatrně hlavu do dveří a škemral: „Pantáto, jářku, máte u vás ještě ty drápavé kočky?“ „I bodejž, že máme,“ pospíšila si mlynářka. „A ještě nám přes noc přibýly tři mladé. Pojd' se na ně podívat, jsou to roztomilá zvířátka. Jenomže hodné škrábou.“

„To k vám už nepřijdu, udrápaly by mě k smrti,“ nato zelený mužíček a práskl za sebou dveřmi. Vytratil se, nikdo nevěděl kam. V havlovickém mlýně se potom už neukázal.

O VIZMBURSKÉM POKLADU

A ntoščin manžel šel jednou na Květnou neděli do blízkého města Úpice na mši svatou. Antoška zůstala se synem Petříkem doma, vařila, chlapec si hrál. Najednou se podívala z okna a vidí, že se jejich bujná jalovička prohání sem a tam po dvoře. Asi se utrhl, musím ji uvázat, pomyslela si. Vzala Petříka do náručí a chtěla kravičku do stáje uvázat. Jalovička se však nedala a pustila se nahoru k lesu, tam, co stával hrad. Najednou se kravka ztratila, Antoška se po ní marně rozhlížela. Náhle před sebou viděla velkou bránu, byla pootevřená. Věšla a co nevidí! Kam jen pohlédla, samé zlato a stříbro. Posadila Petříka na zem a nahrnouvala si do klína poklad. Sotva mohla náklad unést, spěchala ke bráně. Tu si vzpomněla na Petříka. Rychle se vrátila, popadla synka a vracela se ke bráně. Ta byla ale již zavřená, oba zůstali uvěznění.

Co si asi říkal její manžel, když se mezitím vrátil z Úpice? Nikoho doma ne našel, volal, plakal, ale oni nepřicházeli. Celý rok naříkal a myslel si, že nějakým způsobem o život přišli.

Uplynul celý rok a přišla zase Květná neděle. Šel zase na mši svatou, neměl tam žádné stání, stále vzpomínal, co se před rokem přihodilo. Smutně se vracel k chalupě.

Otevřel dveře a div divoucí! U kamen stojí Antoška a na zemi si hraje malý Petřík. A vedle chlapce leží hromada zlata a stříbra. Antoška manželovi vypravovala všechno, co se přihodilo, jenom nevěděla, jak se domů dostala. Kdyby na zemi neležela hromada zlata a stříbra, myslela by si, že to ani není pravda.

A děkovali za to Pánu Bohu a celý poklad věnovali na Petříčka, z něhož se stal pilný, hodný a poctivý člověk.

VIZMBURSKÝ PÁN

D o světlice k hajnému „U devíti křížů“ vletěl v pravé poledne jako štvaný jeho švagr z Podhradí; zhroutil se na lavici u zdi nemoha dechu nabrat, natož promluvit. Žena hajného, sestra nenadálého hosta, div leknutím nepřišla o rozum. Hajný se brzo vzpamatoval a na milého švagra, co že se přece stalo, co že takhle...

Ale ten jen mávl rukama, dáváje na srozuměnou, aby mu teď dal pokoj, že není schopen slova. A trvalo to dlouho, než mohl na naléhání hajného konečně ze sebe vypravit: „No, jak víš, dostal sem od dřvařů to klestí z ty souše, co ste porazili. Tak si teda pro to jedu s trakařem. Přijedu pod hrad a tu – kde se vzal, tu se vzal – de ke hradu takovej pán v černým plášti, s takovým staročeským širákem na hlavě. Šel zvolna – krok – krok – jakoby něco hledal, nebo zpytoval svědomí.

Zdálo se, že mě neviděl. Nechal sem trakař na cestě a skočil za strom a vočí z něj nespustím. Šel pořád tak, až přišel tam, kde byla někdy brána. Tam se zastavil, koukne po hradě a najednou se ohlídne po mně a houkne, ale tak diuňe, tak jako po staročesku: „Nekoukej na mě!“ Do mě jak když hrom uhodí. Nechám trakař trakařem a letím sem. Domů bych měl blíž, ale to bych mu vletěl zrouna do náruči. No a tak sem tady.“

„No, ale pro ten trakař si pudeš, ten tam přeci nenecháš.“ „J nechám šecho, ani za nic na světě tam už nejdu!“ Konečně po delší domluvě šli tam spolu. Hajný zatím prohlídal zbořeníště, ale neviděl nic. Mezitím si švagr naložil klestí a jel domů.

„Inu víš“, povídá žena vrátivšímu se hajnému, „já se bratrovi nic nedívím. Ten není pruní, co se mu tohle stalo. To jich už kolik vidělo toho pána vizmburského a dycky v pravý poledne. No, a večír bych kolem hradu nešla ani za nic. To se tam teprva dějou kousky!“

Na dějinné události války o bavorské dědictví 1778 – 79 váže se následující vypravování o našem kostelním patronu sv. Jakubu Starším. Král Bedřich II. pruský počátkem dubna 1778 byl v ležení u Silberberku a proti němu stál u Jaroměře císař Josef II., a protože jednání nevedla k žádnému cíli, vytáhl Bedřich 5. června přes Náchod do Čech, byl ale rakouským vojskem pod vedením generála Laczioho zadržen u Jaroměřě.

Zdoňovský farář Ignác Heinitz musel s koňmi dostati výběřčího cla Jana Neumanna s pokladnou za rakouské vojsko.

Dne 15. července byli správce úřadu Václav Spieske a hoření mlynář František Kuhn z Adršpachu vzati jako rukojmí a odvedeni Prušáky do Kladska. Tam se již nalézal převor broumovského kláštera, nemohl zaplatit požadované válečné výkupné. Dva radní z Trutnova a úředníci z pohraničních míst byli dopraveni do Hlohova a propuštěni až 8. února 1779.

V polovině srpna táhl Bedřich proti Žďáru a chtěl vpadnout Rakušanům do boku, což se mu nepodařilo.

Dne 13. září přitáhl generál Bülow s 12 000 muži do Broumova a tábořil po osm dní mezi Hejtmánkovicemi a Kunčinou Vší a po obdržení 14 000 zlatých od táhl k hlavní armádě u Trutnova.

Rakouské oddíly postoupily k hranicím a donutily Bedřicha s jeho vojsky v říjnu táhnout zpět přes Porčí, Chvaleč a Adršpach do Landeshutu. Tehdy prý se událo následující: Nad vchodem do kostela stojí ve výklenku socha Jakuba Staršího s nápisem „Jakobus Major“. Obyvatelé Chvalče vysypali obilí na kostelní klenutí, aby jej uchránili před násilným odebráním.

Bedřich, který přijel obhlédnout terén, dozvěděl se o ukrytém obilí, a protože vojsko mělo nedostatek proviantu, požadoval ho pro vojsko.

Rychtář se odebral po poradě s místními občany ke kostelu prosit o ušetření. Během přednesu rychtářovy prosby pozoroval král kostel, spatřil sochu s nápisem a ptal se, co znamená nápis. Dostal odpověď, že „Jakobus Major“ jest svatým kos-tela.

Králové obličej se rozjasnil, vzdal svatému vojenskému počtu a spokojeně řekl: „Když jste byli tak rozumní a učinili jste šťastného důstojníka patronem kostela, tak se vám promíjí každá další kontribuce.“ Hned nato s oddíly odtáhl.

Už je tomu dobrých 70 let, kdy v Libňatově na chalupě číslo 52 hospodařil a ctiný život vedl Jan Mědílek, člověk, o němž vám něco povím.

Ani mně na mysl nepřipadne, abych tvrdil, že mezi početnými občany libňatovskými byli snad také všelijací pobertové, lidé daremní; pravda je jen tolik, že si pro všechnu jistotu vydržovali ponocného.

A ten milý ponocný vám měl náramně záslužné povolání. Ze všech sil měl zabránovat tomu, aby všelijaký takový poberta, člověk nerozmyslený, nepřestoupil snad dokonce sedmého prikázání Mojžíšova „Nepokradeš!“ a tím se zbrkle nepřipravil o věčnou blaženost.

A že nebičko měl ponocný sám zajištěné, rozumí se samo sebou. Ale s tím zas počítaly moudré hlavy obce – a aby jeho radost po smrti byla tím větší a aby snad hloupou pějchou o nic nepřišel, nedali mu zas mnoho na statcích pozemských, jež moli žerou a rez kazí. Úmysl jistě dobrý, ale milý ponocný, nádoška křehká, zapomněl vám jednou nadobro, že je smrtelný, dohrál se a milé ponocování pověřil obci na hřebík. Ať si prý v noci po vsi čmolouhá kdo chce.

To víte, jaká z toho mohla být mela. Že Libňatov stojí dosud, kde byl, že ho tenkrát nerozkradli, tomu mohou děkovat jen tehdejšími moudrými hlavám, které ujednaly, že si od toho dne budou hlídat sousedé sami. Pěkně po číslech.

No, a šlo to. Šlo to hladce, až došlo na naše milé číslo padesát dva. Ale tady se něco stalo, čeho z libňatovských jiný nezažil.

Tak vám to milé číslo padesát dva s celou ponocenskou výzbrojí pomalu se šourá ztichlou vsí nahoru. Na hořejším konci proti staré škole dal se pěšinkou vlevo do vrchu k osamělým chalupám v poli u statule Panny Marie, tam poprvé slavnostně nasadil troubu a spustil ponocenskou: Túúú-túúú-túúú... No víte, šlo to. Ale hrome, copak tohle!? Něco se od „Bavlněného kopce“ po něm pošklebovalo! I ty taškařino jedna, ulevil si náš hrdina. Mráz mu sice začal po zádech jezdit, ale natruc šel tam, odkud se to ozývalo. Ale nešel až nahoru. „Cák bych tam taky lez, beztoho tam není co ukrást.“ Zůstal pěkně mezi baráky a tady zas spustil: Túúú-túúú-túúú – ale jen si pomyslete! Co vám obejde kousek cesty, už vám to svou pošklíbačnou vede zas, ale až od lesa, až někde z horoucích pekel. Mědílek nebyl z hloupých, aby nevěděl, že takovou taškařinu umí vyvádět jen hastrman. A už toho měl zrovna dost. „Cák mám já bejt pro blázna ňáký pozitivě pohanský, kerá

celej den prochruv v jezírkách pod Barchovinama a v noci si dělá blázny z dob-
rejch lidí? No neš?“, dodal si odvahy. „Šak ty přestaneš!“ A jde, jde a ve vsi u kříže
zase troubí..., ale ten čerchmant čerchmantská nepřestal, nepovolil. Zas vám vede
svou, ale teď ho už lákal pod Barchoviny k jezírkám. „Mě tam nejdřív dostaneš!“
Ale teď mu už bylo do breku. Pozoroval, že – ať taškář nebo netaškář – všechno to
chrunělo, až se baráky otrásaly, jen on, Mědílek – dobrák a poctivec od kosti – jen
on nemohl spát. To by byla pěkná spravedlnost! Tomuhle udělá konec. Půjde jako
pořádný člověk taky spát. A šel. Ale, chudák, přepočítal se. Konce ještě všemu
nebylo. Nejhorší teprve na něj čekalo! Cestou k domovu přechází potok a to už
snad osud tomu chtěl, že se mu přijde podívat proti potoku do olší, a co vám tam
zas nevidí? „Takhle se vám tam něco zavařilo, zamumlalo – udělá se z toho tako-
vej hroznej vůl, černější než noc a šeredně zabrejílí vočima! Hruža hrůzoucí! Cák
to poudat takovýmu, kerej u toho nebyl.“ Jediná spása mohla být jen v peřinách!
A – ať šlo, jak šlo – ale hlavní věc, že se tam také dostal. Doma všechno naházel
do kouta a hup do postele. „Tak“, oddechl si, „teď mně můžete zas přijít, vy libňa-
tovský kozojedi, abych vám ponocoval!“ Přitáhl si peřinu přes uši, ale spát ne a ne.
Vlasy se mu hrůzou ještě ježily.

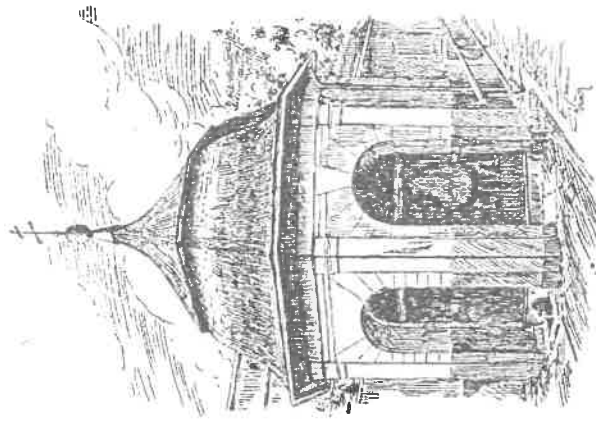
A leže vzpomněl si na historku také takového ponocného, jakým byl sám. Ale
ten ferina si uměl tu trampotu pěkně zjednodušit. Nač se v noci potmě cínat vsí?
Sedl si pěkně doma, troubu vystrčil oknem do tmy a tak si pěkně a krásně hodiny
odtruboval. Už odtrubuje dvanáctou, když – je asi v polovici – zčista jasna, jako
když hrom uhodí – trouba mu zmizí ve tmě. No, to bylo pěkné nadělení. Noc ještě
tak dlouhá a trouba ta tam. A než se vzpamatoval a doběhl ven, kdepak ta už byla!
Tě noci si ani nezdřím! Tušil dobře, kde hledat, a také tam ráno šel. Ale dopadl, až
hanba mluvit. Jen pro holého blázna. Tenkrát zažil pěkný den! Až teprve kdesicosi,
až už k samému večeru přišourá se šelma souseď a po delším okolkování, jako
– že by asi věděl, kde by ta trouba mohla být, ale – (neřad neřádná, lezlo to z něj
jako z chlupaté rukavice) – že prej to bude stát soudek piva. Ke vsi ostudě ještě
outrata! Ale nic naplat. Smlouvat, nesmlouvat, vědro vyvalil a ještě rád! Tahle při-
hoda možná táhla Mědílkovou hlavou, nežli usnul, ale doufal, že tolik nedá! Ráno,
sotva se rozednilo, už Mědílek po vsi vypravoval, co v noci hrůzostrašného zažil.
Pochybovačům pak dodal, jak ta potvůrka už jednou mu zadržela celý vůz, když
vezl mandele domů přes potůček. „To už taky bylo v noci. Tenkrát, přes všechny
hrozby a pobízení, valach jen zakroutil hlavou a že ne a ne! No tak co? Sleze tedy

z vozu, koukne dozadu a – už byl doma! Tam vám takový škrvně hasurmanský
udělá: chi-chi-chi, kolo pustí a vůz jak by namazal! Inu – věřte, nevěřte – v noci-
člověk mnoho zakusí a přehlídně!“

O ZÁZRAČNÉ STUDÁNCE V MALÝCH SVATOŇOVICÍCH

Jaroušek byl od narození slepý.
Nebylo mu dopřáno představit si
podobu rodičů, jeho matky! Slyšel
její hlas, mohl se k ní přitulit, ale jako
by tápal v bludišti. Slyšel vypravovat
o ptáčích a motýlech, o květech, o bar-
vách, o světle, o slunci... Ale jak si měl
představit všechny ty zátraky? Bylo mu
smutno a nemohl pochopit, proč nevidí,
když všichni vidí a nevědomky ho zra-
ňují, když mu vyprávějí o krásách svě-
ta.

A kdo si dovede představit bolest
matky, jak ráda by svoje oči dala svému
jedinému dítěti! A nedbala toho, že pro
ni slepota by byla ještě bolestnější než
pro její dítě. Nejvíce nešťastný byl otec,
protože byl příčinou životního neštěstí
svého dítěte. V mládí žil neřestným ži-
votem a nákaza nedostatečně vyléčená
a zákeřně se vracějící byla asi příčinou slepoty jejích synka. Velmi se bál, aby se
to tajemství jeho žena nedozvěděla, mockrát odolával pokušení se jí svěřit. Až jed-

nou přece jen podlehl a vyznal se z tíživého provinění. Žena zůstala jako zasažená bleskem.

V noci pak měli všichni tři zvláštní stejný sen o překrásné paní. Bylo to skutečně zvláštní, že se všem zjevila krásná paní s korunou na hlavě, která byla utkaná z jasně zlatých paprsků.

Když se pak jednou Tóna Štátný procházel zahradou, jedna třešeň byla téměř uschlá. Chtl strom porazit, ale zdálo se mu, že slyší z koruny stromu slova: „Nenič mi život, zachraň ubohou duši!“ Štátný jako v mráкотách odnesl sekeru, chodil po zahradě, pak doma po světnici jako smyslu zbavený. Vyprávěl vše ženě, ta si myslela, že se pomátí, a koření mu chtěla hned uvařit a studený obklad na čelo přiložit. Oba začali myslet na podivný sen.

Přišlo odpoledne a Tóna se měl vypravit do mlýna pro mouku. Vzal trakař a jel. Když se blížil ke mlýnu, přejel po mostě přes řeku a spatřil zeleného mužíčka s čapkou na hlavě, který za přišerného chechtotu táhl do vody děvčátko. Štátný nelenil, přiskočil zezadu k mužíkovi, strhl mu čapku z hlavy. Tím vodník pozbyl moci, ale byli už blízko u břehu a ubohé děvče zmizelo i s vodníkem pod vodou. Tóna byl dobrý plavec, vodníka bez čapky se nebál, skočil do vody, děvčátko vylovil a rychle ujížděl do mlýna. Tam spojeními silami přivedli Lidušku, dcerku obecní žebračky, k životu.

Tóna si uvědomil, že právě zachránil ubohou dušičku, o které mu šeptala koruna třešňového stromu. Teď už může suchou třešeň porazit. Jaké bylo jeho překvapení, když druhý den zařal sekeru do kmenu, ta se jen odrazila a strom porazit nešlo. Zase slyšel známý hlásek z koruny stromu: „Nenič můj život, jdi a zachraň ubohou duši.“ Přestal se stromem zabývat a řekl si, že musí ještě něco dobrého vykonat. Další den měl práci v lese. Svážel domů dříví, schylovalo se již k večeru, najednou šla na něho dřímota, klesl na mechový koberec a spal a spal. Tichounký zpěv postupně sliil, objevily se víly a Tónu probudily. Udiveně zíral na tanec záhadných bytostí. Všiml si, že nejkrásnější víla vede za ruku malé děvčátko a pochopil, že děvče je v nebezpečí. Víly děvče chtěly utančit k smrti. Zahřměl na víly zaklínací slova: „Ve jménu Boha všemohoucího!“ Ve směru víl udělal suchou větvi tři veliké kříže a víly v okamžiku zmizely. Zachránil tento den sousedovu dcerušku.

Musel se vypravit do dolů pro uhlí. Cestou potkal malíčkého, celého černého mužíčka s hornickou čapkou na hlavě. Pozdravil mužíka: „Zdař Bůh!“ Jen to dořekl, mužík zmizel. Bylo mu to podezřelé a hned šel na správu dolů nahlásit, co

viděl – jistě je to znamení, že se v dolech stane neštěstí. V kanceláři se mu vysmáli, našel se však jeden pověřivý, který upozornil inženýra. Po kontrole v dolech zjistili, že podpěry na jednom díle jsou špatné, rychle poslali horníky pryč, vzápětí se ozval pekelný rachot a část dolu byla zasypaná.

Čtvrtého dne byla neděle. Ve vzdáleném hostinci byla tancovačka. Štátný se svou Baruškou se na zábavu také vypravili, Jarouška jim ohlídal příbuzní. Mařenice Pospíšilové se obzvlášť líbil elegantně černě oblečený cizí pán. Tóna nespustil oči z černého panáčka, který se najednou i s Mařenkou vytratil ze sálu. Rychle je šel hledat, přišel v nejvyšší čas a zvolal: „Ve jménu Boha Všemohoucího!“ A udělal na zádech mládence tři kříže. Ten zaklel, proměnil se do své dáblské podoby a za chvíli zmizel. Mařenka srdečně děkovala svému zachránci.

V pondělí byl Jaroušek sám doma, hrál si se sirkami. Rodiče se vraceli domů a přišli v nejvyšší čas. Z oken jejich domu se valil hustý dým. Oheň se se sousedy podařilo uhasit a Jarouška, na kterém již oděv hořel, zachránili od jisté smrti.

Šestého dne nechtl Štátný na zahradu k suchému stromu ani chodit. Věděl, že je marné pokoušet se suchý strom porazit. Ani další dobrý skutek mu nepomůže, třešeň se pokácet nedá. Úplně zapomněl, že i v tento den dobrý čin vykonal, hned ráno zachránil život svému králíkovi, kterého se chystal zakousnout pes.

Bezmyšlenkovitě sedmý den sebral pohozenou květinu i s kořeny, kterou někdo asi ztratil, zasadil ji do zahrádky a na mysl mu nepřišlo, že opět udělal dobrý skutek.

Sedmý den vzal Štátný sekeru pevně odhodlaný strom nabroušenou sekerou porazit. Rozpřáhl se mohutnou silou, ale sekera se stromu ani nedotkla. Při dalším napětí mu vypadla z rukou. Vtom se zvedla bouře, Baruška zavírala rychle okna domku a náhle vidí klečet Tónu pod rozkvetlou třešní a mezi květy se vznáší modravá záře. To je jistě podoba vzdušného zjevení, za chvíli se rozpřádá... Ale co to? Z kořenů stromu zázračně kvetoucího najednou vytéká sedmi pramínky voda překrásně průhledná a studená, ochutnali, byla nesmírně lahodná. Ta voda je jistě zázračná! Umyjeme s ní Jarouškovy oči.

Po chvíli Jaroušek vykřikl: „Tatínku, maminko, vždyť já vás vidím! Vidím!“ Radost všech neměla mezi.

A brzy se roznesla pověst o zázraku daleko široko. Přicházeli ti, kteří tápali v noci slepoty, dlouhou pouť zdaleka konala procesí a studánka zde stojí podnes.

O ŠEVCI V LĚSÍCH ODOLOVSKÝCH

Bývala od pradávna u ševce Semeráka na rtyňských Zadech jen a jen nouze. Však také nebylo se co dívit, měl-li šest hladových krků stále na starosti a k tomu často i žena mu postonávala. Sousedé sice občas něčím pomohli, ale co to bylo pro tak početnou rodinu.

Ač se švec do úpadu dřel, přece se časy nelepšily. Jaký div, že ho ten život už přemáhal. Často si posteskl, že je přece jen narozený na nešťastné planetě a že smutně skončí ve svém životě. Pomýšlel i na smrt.

Jednou, bylo to právě v Pondělí velikonoční, odešel ustaraný otec časně ráno z domova. Žena na něm pozorovala žádumčivost a nerada ho z domu pouštěla. Dva malí chlapi, Jeníček a Toniček, se lépe ustrojili, vzali si do rukou dynovačky a šli po známých ve vsi na koledu. Jeník a Toník uměli více koled a občas je střídali. Ve vsi chudé ševcovy hochy každá hospodyně dobře znala a vždy hojně podarovala. Oba měli po chvilí uzlíčky plné vajec, jablek, vdolků i dva stříbrné šestiáky se jim na dlani leskly.

Oči jim radostně svítily, když vběhli domů do světnice. Ale dlouho se neradováli. Zarazili se, když spatřili maminku, jak sedí za stolem a pláče. Ani koleda ji nepotěšila, nebyla k utišení. Teprve po nějaké chvíli se vzhopila a pravila: „Hoši, vezměte si do kapes něco k jídlu a běžte tatínkovi naproti. Šel do Odolova k sousedu Mackovi a dosud se nevrátil, i když říkal, že jistě k desáté hodině bude doma.“

Hoši se již na nic neptali, vzali si pár vdolků a pádili k Odolovu. Čekala je dlouhá cesta lesem. Matka doma prožívala muka. Často rozmlovala s mužem o veliké nouzi a slýchávala od něho, že se oběsí, nebude-li tomu trápení konec. Sama muže utěšovala, ale časy se nelepšily. Slzy lítosti jí vstoupily do očí. Tíše se modlila a obávala se toho nejhoršího.

Cesta odolovskými lesy byla chlapcům dobře známá, často tudy šli, a přece dnes zabloudili. Svedl je pestrý motýl, za kterým se oba pustili. Chvilí ho marně pronásledovali a pak zmizel ve výšce. Ohlíželi se na všechny strany, správnou cestu nenašli. Oběma bylo do pláče. Náhle kde se vzal, tu se vzal, stál před nimi malý mužík v krátkých kalhotkách, červených punčoškách, nízkých střevících, vysoké čepici a s šedivým plnovousem. Ptal se hochů, kam že jdou, tudy že cesta k Odolovu nevede.

Chlapci se zalekli, ale pak ho pěkně poprosili, aby jim ukázal cestu, řekli mu, že zabloudili, a proč tam jdou. „Tak pojdte tedy“, pravil mužík, „vím, že jste vždycky hodní a maminku posloucháte, vyvedu vás.“

Vzal každého za ruku, chvíli šli rychlým chodem, až se octli na mýtině. K malému úžasu spatřili tu pod rozložitou borovicí na drnu sedět otec s hlavou v dlaních. Ani hned zavolání synků neslyšel. Teprve když si přisedli, otec políbil a o překot se ptali, jestli už byl na Odolově, vzpomatoval se a v tu chvíli byl také zachráněn. Láska k dětem zvítězila. Řekl jim, že na Odolově byl, ale peníze nese.

Ani neupozorovali, že mužík stále stojí za nimi. Když vstali a chystali se k odchodu, přistoupil k ševci a povídá: „Semeráku, znám dobře tvé poměry, a poněvadž jsi dobrý muž a nikdy ses k nečestnému skuiku nesnížil, i když jsi hroznou bídou často trpěl, pomohu ti. Dříve neodcházej, dokud neodhrabeš mech pod borovicí, kde jsi seděl. Co najdeš, bude tvé.“ A zmizel.

Všichni tři poslechli a po několikerém hrábnutí do mechu vyhrabali cosi tvrdého. Byl to velký měděnec zlatých a stříbrných peněz. Sotva jej domů odnesli. Semeráčka nechtěla ani svým očím věřit.

Dobrořečili malému mužíkovi, který, jak si Semerák snadno domyslel, nebyl nikdo jiný, než jeden z trpaslíků – strážců turovských a okolních pokladů.

POKLAD NA ŠVÉDSKÉM VRCHU

Švédové se v 1. polovině 17. století pokoušeli dobýt Prahu, jejich nájezd byl neúspěšný, stáhli se proto do východních Čech. Vojsko zde loupilo, drancovalo a páliło majetek obyvatel. Vozy naplněné uloupeným zbožím Švédové odváželi z Čech. Běda tomu, kdo se jim na odpor postavil. Tlupy řádily i v našem kraji.

Za Stárkovem nad vsí Bystré vypíná se do výše lesem porostlý kopec. Na tomto vrchu Švédové po několik dní tábořili a zakopali zde mnoho drahocenných věcí a chtěli vyčkávat na příznivější dobu, aby si uloupený poklad odvezli. Pak odtáhli směrem k Úpici a pro poklad se nevrátili.

Nikdo neznal přesné místo, kde Švédové poklad ukryli, mnoho lidí zde kopal, ale marně.

Koncem 18. století žil ve Stárkově chudý krejčí. Když v létě nebyla práce, chodíval do lesů a sbíral houby a lesní plody. Zašel často i na kopec nazývaný Švédský vrch. Po jedné jeho straně rostlo u březek mezi třemi omšelými balvany hojně křemenáčů. O pokladu slyšával, ale kde hledat, nevěděl.

Jednou měl krejčí prapodivný sen. Zdálo se mu, že je na Švédském vrchu a hledá houby.

A tu, jak sem a tam chodí, spatřil na jednom stromě oběšenice viset hlavou dolů. Asi tři kroky od něho viděl tři balvany. Probudil se a otřásl se, když si vzpomněl na ošklivý sen. Rázem ho přepadla myšlenka na ukrytý poklad, vždyť ty tři balvany tam opravdu jsou, často na nich sedával. Do rána již nemohl usnout. Neřekl nikomu ani slovo a běžel do Rtně k vykládačce karet a snů. Vypravoval jí, co se mu zdálo, místo ovšem zamlčel. Kartářka vyvalila oči a zvolala: „Člověče, vy máte štěstí! Tam, kde se oběšenec hlavou země dotýká, uložen je velký poklad, tam kopejte.“

Krejčí ani nedutal, zaplatil bábe, co žádala, a uháněl k domovu. Když se setmělo, mířil na Švédský vrch. Tři balvany našel brzy a začal kopat. Netrvalo dlouho a narazil na železnou truhlici. Nedočkavě utřhl motykou víko a zůstal jako omráčen.

Samé zlato a stříbro, všechno od Švédů v okolí nakradené. Radosť byl celý bez sebe, nabral si, co unesl, pro zbytek pokladu se ještě téhož večera vrátil. Díru zaházal.

Z chudého krejčího stal se rázem boháč. Koupil si dům a žil až do smrti v hojnosti. Lidé o něm mluvili ledaco, ale krejčí mlčel, a tak nikdo nevěděl, kde nabyl takové jmění. Rád podporoval chudinu. Krátce před svou smrtí se svěřil panu faráři a odkázal své velké jmění chudým.

Možná, že poklad nebyl ještě všechen odnesen a část se ještě v zemi ukrývá. Kdo to ví?

ZKAMENĚLÝ LES RADVANICKÝ

Za dávných dob stával nade vsí Radvanice pevný hrad, jehož jméno „Hradiště“ podnes se připomíná. Majitelem jeho byl rytíř Werněř, který byl postrachem celého okolí pro svou ukrutnost ku svým poddaným. Běda tomu, kdo by se byl protivil. Kolem hradu rozkládaly se ohromné lesy a v nich dříví až hnilo a zvět vycházela do selského a činila mnoho škody. Poddaným lidem bylo přisně zakázáno chodit do lesů a sbírat chraští nebo lesní ovoce. Nejedem chudáš skončil již v hluboké hradní hladomorně jen proto, že odnesl si domů otýpku roští. Mnohý umíraje proklínal zlosyna - rytíře.

Jednou vracel se rytíř odněkud z výpravy ke svému hradu. Jediný zbrojnoš jej provázel. Bylo právě o Štědrém večeru. Okna v chaloupkách zářila a vánoční stromky v záplavě hořících svíček svítily do tmavé, mrazivé noci. Rytíř přiváben zářícími světly nahlížel do oken nízkých chaloupek. Čelo jeho silně se zachmuřilo a oči metaly blesky, když spatřil tolik stromků. „Co škody mě ta selská sběr nadělala“, soplil rytíř, „draze mně to zaplatíte!“ Vtom z jedné chatky zazněl dojemný zpěv „Narodil se Kristus Pán...“

Zbrojnoš dojat posvátností zpěvu sundal helmici a pokřivoval se, jenž si toho nepovšimnul, jako dravec chodil od stavení ke stavení a počítal stromky vánoční. Pak poručil zbrojnošovi, aby všechny provinilce odvedl s sebou na hrad. Obyvatelé vyrušení z teplých světniček, nevědouce co se děje, zmateně pobíhali a prosili rytíře o milost. Děti obklopiše pána svého, úpěnlivě znovu prosily o odpustění. Ten však místo smilování zlostně vzkřikl: „Smrtí zaplatíte svá provinění! Ha – kde jste

DEVĚT KŘÍŽŮ NA „KRÁKORCE“

Lásku Hynka, mladého rytíře z Vizmburku, k dceři svobodníka Nýlta ze Rtyně kalila nepřítel rodičů, zatvrzelého starého rytíře i svobodníka zaujatého vůči loupeživé vrchnosti. Lidunka Nýltová dovedla očarovat Hynka, ale obměkčit srdce starého rytíře neuměla. O překážky ze strany vlastního otce se nezajímala, znala dobře jeho zlaté srdce.

Věděla, že jenom z obavy, že rytíř k sňatku nesvolí, tváří se nepřístupně. Ale dobýt srdce pána z Vizmburku bylo beznadějně, protože předsudek o neslučitelnosti modré krve s krví plebejskou byl jako zeď... Liduška plakala a pronášela kousnou duhu. Soustředila své myšlenky na fialový paprsek a najednou před ní stála bytost, která zmizela, aby se náhle objevila před rytířem. Ten, když uslyšel její hlas, byl jako očarován. „Rytíři, co je naše země s člověkem v tom nekonečném moři? Přejde čas a po tvé slávě a hradu nebude ani památka!“

Jindřich Křeček: Devět křížů na Krákorce

nařezali tolik stromků, v mém lese, jistě že? Zákazu jste nedbali!“ „O nikoliv, milostivý pane, známe tvého zákazu a nikterak jsme se neprovinili, stromky ty jsou koupeny z panství stárkovského,“ volali ubozí vesničané. Rytíř však nevěřil a hned jednoho sedláka nechal pověsit na nejbližším stromě. Ostatní spoutané odvedl na hrad a uvrhl je do hlubokého vězení ve věži. Sám pak se svými druhy hýřil až do rána.

Druhý den vyvedeni byli hladoví a zkrhlí ubožáci před rytíře, aby slyšeli, jaký trest je očekává. Mezi nimi krčl se dědoušek již stoletý; jeho jako sníh bílé vlasy splyvaly mu po svažité tváři a nohy měl bosé. Vyveden byl z chaloupky tak, jak byl mezi svými vnoučaty, bez obuvi. Ten pojednou vztyčil se před rytířem a zvolal hlasem temným: „Ukrutníče, zločinem poskvrnil jsi posvátnou chvíli narození Vykupitelova. Těžce tě Bůh potrestá!“ „Mlč!“ zahřměl rytíř a celý se třásl zlostí, chtěl se vrhnout na šedivého stařečka, ale nohy mu vypověděly službu a stařec pokračoval: „Nechť lesy tvé, z nichž nepřejíš dřívka chudíně, v kámen se promění!“ Sotva že dořekl stařec tuto kletbu, rozevřela se země a pohltila rytíře ukrutníka. „To je trest boží!“ křičovali se a volali vesničané a přechali z hradu ke svým domovům. Uprchlí i jeho druhové a víc se na hradě neukázali. Hrad zpustl a nikdy již obnoven nebyl. Vyhýbal se každý tomu místu, neboť postava rytíře strašila prý ve zříceninách hradu.

Jak se podívali okolní vesničané, když po nějaké době vstoupili do lesů svého bývalého pána. Obrovské kmeny změnily se v kámen, zkameněly i malé smrčky, zkameněl celý les, který patřil k Hradišti. Hrůzou trnuli a ruce k obloze spínali. Kletba dědouškova se vyplnila... Mnoho století přešlo od té doby, většina vzácných zkamenělin roznesena geology do celého světa a nový, mohutný les zakryl poslední stopy zkamenělého lesa radvanického.

Ale jeho srdce bylo tvrdší než jeho brnění. Pronesl zaklínací formuli, švihl postavu hůlkou a proměnil ji v kamenný kříž. „Za trest nos věčně podobu kříže!“ Na tom místě našli lidé ráno kříž, který tu ještě nikdo nikdy neviděl a hádankou zůstalo, kdo jej postavil.

Za rok a den Liduška zhmotnila červené paprsky v podobu dívky a vyslala ji naproti rytíři, aby zlomila jeho odpor. „Statečný rytíři nevidíš, že láska tvého syna má tutéž barvu?“

Heřman se rozlútil a zaklel lásku v podobu kříže. Za další rok a den Liduška zhmotnila zelený paprsek naděje a před ní stála bytost plná lásky a vydala se odhodlaně k rytíři, když se vracel z výpravy. Setkala se s ním na místě, kde stály dva kříže. „Rytíři z Vizmburku, vlastnímu dítěti odpíráš štěstí?“

Ale rytíř proměnil hůlkou bytost opět v kříž. Liduška ubývalo sil, ale nevzdávala se. Vyslala další dívku, aby modrými paprsky zlomila odpor rytíře: „Heřmane z Vizmburku! Všechny poklady světa nevyváží jedině milující srdce! Všechno naloupené bohatství promění se v plameny, marně budeš litovat!“ Nedopověděla a už tu byly čtyři kříže, Liduška plakala a Heřman se smál... Hynek neměl tušení o kouzlech, když však jel za nepřítomnosti svého otce na rytířskou rychtu a viděl kříže, zmocnila se ho bolest, aniž by znal příčinu.

Až v máji Liduška nabyla odvahy a chtěla zvítězit nad neoblomností Heřmanovou. Proměnila žluté paprsky, kříže přibývaly, ale ani poslední oranžová barva duhového vidění nezvítězila nad peklou mocí a už sedm křížů stálo na cestě mezi rychtou svobodníka Nýlta ze Rtyně a hradem. Liduška byla nemocná, vysílená. Hynek ji často navštěvoval, když rychtář nebyl doma, a jednou se mu svěříla s výsledkem své kouzelné moci. Když se jednou náhodou sešli právě u sedmi křížů a právě si podávali ruce, vyskočil z lesa rytíř Heřman s kouzelnou hůlkou a než se vzpamatovali, stálo tu devět křížů a po Lidušce a Hynkovi jako by se země slehla. Heřman poručil zbrojnošům, aby všechny kříže pokáceli a rozdrtili. Když do nich začali bušit, pevně stály a začalo se blýskat a hrmit.

Liduška měla mladší sestru Ruženku, která měla podivuhodný sen: viděla u silnice devět křížů a nad nimi anděla, který říkal, že je tam zakleta Liduška s Hynkem a že jedině ona je může osvobodit. Začala pomáhat roslinám i lidem, vysvobodila trpaslíka z osidel, pomohla zachránit oběsence a zastala se známého rytířského tichého blázna. Když se vrátila domů, Liduška byla doma. Vzpomněla si

na Hynka a ke svému zděšení našla poslední kříž. V dále bylo vidět záři plamenů. Netrvalo dlouho a rytíř Heřman na koni přicválal k osudnému místu. Liduška se schovala a poslouchala, jak Heřman naříká. Když sliboval, co všechno udělá, aby se vrátil jeho syn i s Liduškou, udeřil kouzelnou hůlkou o kříž a ten se rozplynul v obláček, který nabyl Hynkovy podoby. Liduška se mu vrhla do náruče a radosti nebylo konce...

A rytířský rychtář na tom místě dal postavit na své náklady pomník, na jehož třech stranách je vytesáno po třech malých křížích na památku devíti křížů, do nichž byla zakleta láska mladých lidí.

OHNIVÝ MUŽ NA NÁMĚRKÁCH

Za dávných dob, kdy ještě duchové světem vládli, kdy dobré lidi odměňovali a zlé trestali, zdržoval se ohnivý muž na Náměrkách, na lukách mezi Rtyní a Bohdašínem.

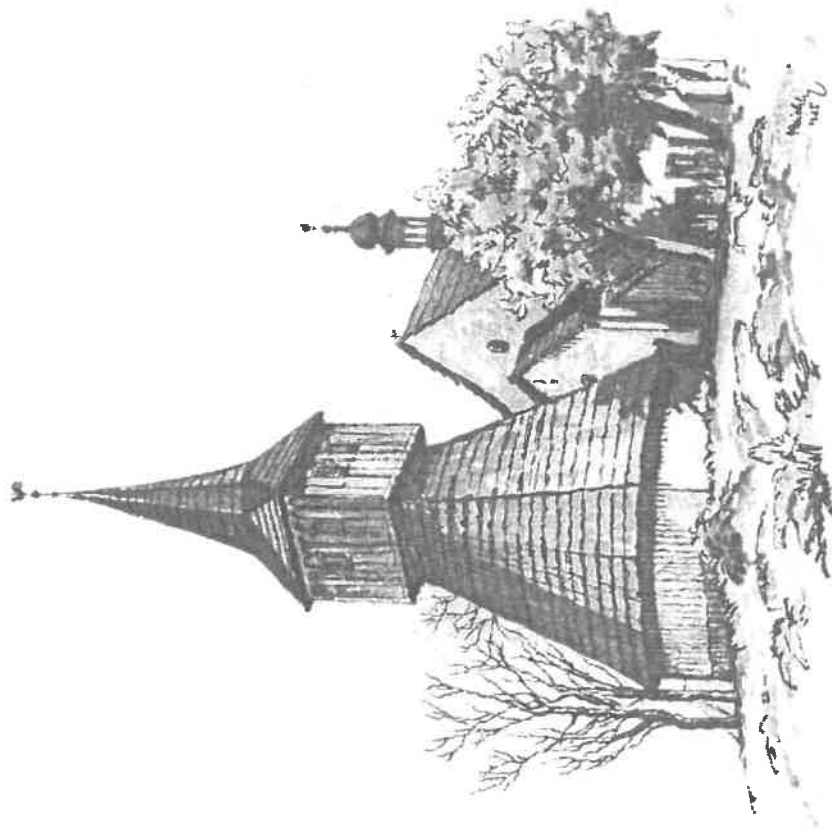
Ohnivý muž prý každého nočního chodce zastavil a prosil: „Vykopej mi hrob tři metry dlouhý a dva metry hluboký, já se ti štědře odměním.“

Ale každý se ho bál a utíkal a ohnivý muž naříkal, že musí být dál zakletý, když mu nikdo nechce prokázat dobrodiní.

Šel tudy jedné tmavé noci bohatý, ale lakomý sedlák z Bohdašína. Když přišel doprostřed luk, zjevil se mu ohnivý muž a pravil: „Vykopej mi hrob tři metry dlouhý a dva metry hluboký, já se ti odměním. Vysvobodíš mě ze zakletí!“

Sedlákovi šla práce rychle od ruky, až se tomu sám divil, jak byl rychle hotov. Ohnivý muž klečel a hlasitě se modlil a svěřil se sedlákovi, že je zakletý v ohnivého muže, protože byl lakomý a peníze do země všechny zakopal a jeho žena nemůže od vykopání hrobu ani zaplatit.

Když byl hrob vykopaný, poděkoval sedlákovi a sdělil mu tajemství: „Jdi nyní rovnou domů, kopej pod svou postelí a po nedlouhé době najdeš poklad. To bude tvá odměna za dobré služby, které jsi mi prokázal.“

K. Michl: Rytířský kostelík

Sedlák šel, kopal nějakou chvíli pod postelí a po krátké době našel veliký měděnc zlatých a stříbrných peněz.

Sedlák byl od té doby jako vyměněný. Přestal být lakomý a chudé z obce a okolí štedře podporoval.

O LESE ZVANÉM KARBANKA

Lesu, který se táhne od Kvíčaly k Suchovršícím, se od pradávna říká Karbanka. S jistotou nevíme, proč je nazýván Karbanka, snad proto, že bývalý majitel propadl karbanu a prohrál jej v kartách.

Jednou na podzim tudy projížděl forman. Počasí již nebylo pěkné, bylo sychravo a chladno, chvillemi dokonce poprchávalo. Forman mířil úvozem k lesu Karbanka. Začínalo se již stmívat a les se pomalu ztrácel v šeru. Koně šli volně klidným krokem a forman sám kráčel podle vozu a těšil se, až bude sedět doma u kamen.

Zanedlouho došel ke studánce pod lesem, kde se v létě rád zastavil a osvěžil se pramenitou vodou. Dnes však nemá chuť se ani zastavovat. Podíval se jen na temnou hladinu, ve které se odrážely koruny stromů, a už zase kráčel dál. Na poslední chvíli si stačil povšimnout, že vedle studánky sedí žába. Nevěnoval jí pozornost a jen se víc zachumílal do kabátu, aby mu nebyla taková zima. Chtěl přidat do kroku, aby byl doma za světla. Najednou měl pocit, jako by na krku nesl pytel obilí. Pokoušel se narovnat, ale marně. Sotva dýchá, jde co noha nohu mine a má strach, aby na něho nepadla nějaká nemoc. Již nemůže dál po svých, a tak si vylezl na kozlík. Ale koně jdou také pomaleji, jako kdyby táhli plný vůz kamení a ne jen několik štůčků látky, které se mu na trhu nepodařilo prodat. Forman sipe a heká na kozlíku, koně zaržáli a těžce oddychují. Postupují Karbankou pomalu, klopýtají a nechtějí jít dál. Míjeje druhou studánku, říká se jí Baldova. Jsou od ní několik kroků a vtom uslyší podivný zvuk, jako by něco skočilo do vody. Najednou z formana všechna únava spadla, koně jdou lehce a zanedlouho přijíždějí do Úpice.

Doma u kamen vyprávěl forman ženě, co se mu v lese přihodilo. Vtom si vzpomněl na žabu, kterou u první studánky zahlédl, a pomyslel si, že to byla jistě vodníková žena, kterou přenesl na svých zádech od jedné studánky ke druhé.

Antonín Grunt: Zima na Karbance

JAK PERMONÍK HAVÍŘE PŘED CHAMTIVOSTÍ VAROVAL A JAK KARBANKA KE SVĚMU ZÁHADNÉMU JMÉNU PŘIŠLA

Velké obavy měli havíři z permoníků, skalních duchů a skrřtů, odvčků strážců zemských pokladů. Ti se s kovy rádi podělili o jejich skromnou svačinu nebo o nové želičko. Takový dárcce byl potom horským duchem odměněn dobrou žilou nebo kahanem, ve kterém neubýval lůj. Havíř v ochraně permoníků se prý nikdy nezranil a kdo se stal jejich oblíbencem, ten každé ráno nacházel pod polštářem zlaták. Nevědčným havířům, hlavně však panovačným štajgrům, co prolézali horu a nařizovali, kde kutat, a také napudrovaným bergrátům, co občas přijížděli obhlédnout, zda se už měděná žíla mění ve zlatou – těm uměli permoníci škodit od rána do večera.

Jedna z legend pochází z dob Adama Nímera, který v letech 1639 až 1654 držel suchovršícké rychtářské právo. Tehdy náhodský zámecký pán kázal obnovit starou šachtu na Zlaté jámě. Havíř, který se jako první osmělil sjet do temné říše permoníků, se vrátil bez zlata, jen s kouskem smaragdově zelené měděné rudy. Mezi havíři se objevil zázrakem, neboť se s ním utrhlo rumpálové lano, ještě než se dotkl škorněmi dna jámy. Zachránil ho prý duch hor, který se náhle objevil ze stáří dávno vykutananého a opuštěného dolu. Měl zářivé zlaté vousy spletené do dlouhého copu, na jehož konci visela havířská sedačka. Na ni kovykopovi dovolil usednout za to, že od něj na požádání dostal kahan se zásobou loje. Za ochotu, pokoru a nebojácnost ho pak zavedl hluboko do nitra země a nechal ho prohlédnout své poklady.

Zachráněný havíř potom vyprávěl svým druhům o třpytivých křišťálech ve zlatém sále, o temně šedivých krystalech galenitu ve stříbrném sále a také o měděných rakvích s mrtvými kovykopami z časů Petra Sauchena v malachitovém sále. To vše prý patří zdejším horám a běda každému, kdo pro marnivost a pochybnou světskou slávu zatouží po zemském bohatství. Na další rakve má malachitová žíla

mědi dost, ale na hlavně děl to stačit nebude, a stejně tak se povede s drahými kovy, které by posloužily jen k rozmařilému životu panstva. A kdo neuvěří a neposlechne, ten promarní jenom zdraví a čas a odměnou mu bude dřevá kapsa a nanejvýš špetka hrncířské černě.

Jak už to tak bývá, starému havíři nikdo nevěřil a jeho zážitku se vysmáli i na zámku. Varování horského ducha se ale vyplnilo: náhodský pán se zlata ze Zlaté jámy nedočkal, mědi bylo ze zvětralé žily s bídou do několika neciček a stříbra sotva na zaplacení kahanu s lojem, který kovykop daroval permoníkovi. A stejně tak se vedlo všem ostatním horním pánům, kteří si mysleli, že suchovršícké hory jsou bezedné. Žádný z nich ani z jejich havířů však už zlatý, stříbrný, či malachitový sál ve skalách nad řekou Úpou nikdy nespasil...

Také Karbanka, kutisko na levém břehu Úpy, měla svého horského ducha. Když byl objeven výchoz rudních žil při staré cestě pod skalnatým Kamencem, brzo zde byla založena štola k ověření ložiska. Havíři sem chodili na „východ“ na rozdíl od těch na Zlaté jámě, kteří chodili „k půlnoční straně“ nebo na „západ“. Rozlišení revíru podle světových stran nebylo nic neobvyklého a v havířině se praktikovalo odjakživa. Suchovršícké důlní revíry však od sebe odlišovalo ještě něco jiného – byl to způsob dopravy nakopané rudy i „berku“, jak se říkalo hlubšíně, z podzemí na povrch. V počátcích zdejšího hornictví to nebylo tak výrazné, protože se vše vynášelo „na den“ v dřevěných necičkách. Jakmile se ale šlo více do hloubky; byly na Zlaté jámě a na šachticích Měděného i Stříbrného dolu postaveny „hašple“, dvoumužné rumpály. Na „Silberšachtu“, jak havíři říkali Stříbrnému dolu, byl rumpál dokonce v podzemí a dodnes zde zůstala ve skále vykutaná rumpálová komora.

Pod Kamencem nařídil vrchnostenský obřtajgr razit „karenštreku“, jak se po havířsku říkalo důlní chodbě, v níž se vše dopravovalo v kolečku. Byla to sledná chodba, ražená po rudní žile směrem k Úpici. Panský vrchní lezec, hubený a dlouhý Němec z Božího Daru, sice horničině rozuměl, ale pro české havíře to žádáný „boží dar“ nebyl. Proháněl je s karabáčem v ruce, jako kdyby byli na robotě. Když neláteřil kvůli nízkému „cimruňku“, jak se říkalo výdřevě, tak určitě kvůli „bergkili“, hornické haleně, kterou si na díle pokaždě umazal. O stropnice důlní výdřevy si vždycky otloukl hlavu, ale víc mu vadilo, že se zlaté knoflíky na jeho kabátě po vyfáraní málo leskly.

Karabáčem se oháněl, jako karabáč vypadal a jak už to tak bývá, brzo mu tak zdejší havíři mezi sebou i říkali. A navíc přejmenovali „karenštreku“ na „karban-štreku“, z čehož byla zakrátko „Karbanka.“ Toto zvukomalebné slovo se natolik ujalo, že se začalo používat oficiálně nejenom pro samotný důl, ale před jeho opuštěním i pro potok, který kolem starého dolu protéká, a nakonec i pro část obce „Na Kopci“, jižně od Kamence.

A jak to dopadlo s neoblíbeným „obrštajgrem“ z Božího Daru, který si mezi havíři vysloužil přezdívku „Karabáč“? Vypráví se, že jednou, když přijel na prohlídku „Karbanky“, potkal na „štrece“ permoníka. Místo aby se mu vyhnul a uctivě pozdravil, postavil se mu zpupně do cesty a přetáhl ho karabáčem. Jak byl zvyklý jednat s kovkopy. Havířům, kteří viděli „Karabáče“ vycházet do hory, bylo divné, že dlouho nevychází. Hledali ho však marně. Na „ortě“, čelbě díla, našli velký balvan, který tam předtím nebyl a který jenom stěží dopravili na světlo boží a skutáleli do potoka. Když kámen dopadl do vody, byl prý z nitra hory slyšet permoníkův smích, že při tom až mráz po zádech přebíhal. Všem bylo jasné, že panského „obrštajgra“ nechal zkamenět. Balvanů časem v potoce přibývalo a dnes si už nikdo nepamatuje, který z nich byl kdysi cizácký pohunek...

U LIPEK

Kronikář pan Schreiber tvrdí, že byla v Úpici šibenice na místě, kde se dnes říká „U lipků.“ Staří, dnes již vymřelí, sousedé i můj otec (* 1833) uchovali vypravování předků, že stávala na místě dnešního čísla 284 v ulici Husově (p. Kejzler, holič).

Myslím, že oba údajy mohou být správné. Když bylo hrdelní právo Úpici uděleno (r. 1500 – 1520), mohla být šibenice, při tehdejším malém zalidnění městečka, blízko náměstí. Postupem času však pro špatný dojem, který asi vzbuzovala u venkovanů do městečka do kostela přicházejících, byla asi vytlačena na místo dnešní „U lipků.“ Pro zajímavost uvádím dle vypravování starých pamětníků, jak vznikl kříž s lipami u cesty nad Úpici k Maršovu. Letopočet na kříži vytesaný udává r. 1828.

V té době asi seděli jednoho dne v radniční hospodě čtyři hosté u dobrého piva a nemohli se od „holby“ utrhnout. Mezi nimi byl tehdejší farář a jakýsi Nyklíček. Když už čas pokročil, zvedl se pan farář k odchodu. Přemlouvali jej, aby ještě poseděl, ale on namítl, že musí ráno zpovídat, že bude nával. Byla postní doba. A tu rozveselený Nyklíček povídá: „Pane faráři, to nevádí, já vám ráno zpovídat pomohu.“ Farář vzal za žert učiněnou nabídku a poroučel se sousedům. Ti ještě chvíli zůstali.

Lehkomyslný Nyklíček se časně ráno probudil, ustrojil se a šel do kostela, kde již kolem zpovědnice bylo dosti lidu. Otevřel v přítomí dveře zpovědnice, dal si štolu na krk a začal skutečně babičky zpovídat. Ale v malé chvíli přišel farář a Nyklíček hned své místo opustil. Lid z úcty k víře ani tehdy nereptal, ale pan farář byl Nyklíčkovou zpovědí strašně uražen a chtěl poslat udání na biskupství. Nyní si teprve viník uvědomil, co provedl.

Snážně a dlouho odprošoval faráře, ale ten ani slyšet o nějakém odpuštění. Po mnoha marných prosbách přišel konečně Nyklíček na faru s nabídkou, že postaví na vlastní útraty a na pokání kříž na místě, kde stávala šibenice, a dá ještě po každé straně vysadit po lípě na památku pro budoucí věky. To faráře konečně obměkčilo a po dlouhém kázání a hněvu upravit se opět snesitelný poměr.

Lipám vedle kříže vsazeným vadila však sucha a věčný vír tam vanoucí, takže několikrát se musely vysazovat, než se udržely.

KOVÁŘŮV POKLAD

Pod úpíckým náměstím v Husově ulici, tam, kde je dnes dům a obchod p. Bureše ml., stávala v dávných časech nízká učouzená kovárna. Ani by to snad pravda nebylo, kdyby se to nebylo stalo ve švédských vojnách. Kovář zrovna vyhlížel ze vrat, když mířil po úzké cestičce rovnou ke kovárně ozbrojený Švéd. Krve by se byl v něm nedořezal, jak se kovář lekl. Ale nečekal, až ho strach přejde. Vběhl do světnice, sebral z misníku nejdejší mňž a honem na půdu, kde se zahrabal do sena. Skulinou pozoroval, co se bude dít.

Nezvaný host uvázal koně u stromu a rovnou do světnice. Kovář poslouchal. Dole pod ním boží dopuštění. Ale ne dlouho. Když voják ničeho nenašel, s proklínáním vyrazil ven. Kovář povylezl a okénkem pozoroval, kam míří. Viděl, že koně nechal u kovárny na kroužku a sám zmizel na náměstí.

Skokem byl dole a ke koni. Teprve teď si všiml, že mu visí u sedla podivné sáčky. V mžiku jeden uřízl a zas na půdu. Srdce cítil až na jazyku, jak se třás obavou, co se stane, až Švéd začne hledat. Zaryl se hluboko do sena a čekal.

Pádne kroky a řinkot ostruh vyrušily kováře v malé chvilce. Pak dusot kopyt – cvak, cvak, cvak – až ztichl někde v Podměstečku. Kovář leží a čeká. Jistě se ještě vrátí. Leží, dlouho leží, a všude klid. Kovář povylézá a poslouchá znovu. Nikde ani hlásku. Teprve teď sahá do sáčku. Vytahuje jeden, pak druhý, třetí, pak sype lesklé žlutáky na hromádku. Je bohatcem. Ale v době vojny co s tolika penězi? To není radno se chlubit bohatstvím. Musí počkat na lepší časy.

V kovárně zvonila kovadlina zas jako dříve. Kovář se těšil na lepší časy, viděl v duchu, jak místo nízké kovárny vyroste mu na rynku pěkný domek, jak je vážen měšťany, zapomínal často, že mu ve výhni železo žárem bělá. Čekal a čekal, až umřel.

Po smrti kovářově dílna zpusla. Kovadlinu vyvalili pod okap a přirazili vrata. Voda stékala tenkým praménkem na mohutný špalek, kapala zrána, když padala rosa, a vyhloubila si v dubovém špalku měkkou jamku. Jednoho dne, když kluci prolézali opuštěné kouty a slídili v zapomenutých jizbách, přišli na dukáty. Voda jim ukázala cestu a zlaták jim na ni svítil. Rozbili ztrouchnivělé dřevo, odvalili těžkou ocel a vysypali poklad. A tak milý kovář z peněz neměl než hodně strachu a kluci radost.

POTOPENÝ ZVON

Za starých dob nevedla cesta z Libňatova do Křižanova a na Hoříčky tudy, kudy vede dnes, ale odbočovala a zatáčela se obloukovitě trochu západněji. Vedle „Přivray“ kolem Vlčkova „jezírka“ v lese a hlubokou úžlabinou k Barchovinám. Ta cesta tam je posud, ale málo se už používá.

Tehdy bylo ono jezírko asi větší a hlubší, když po těžko sjízdné, hrbolaté a kamenité cestě vezli párem koní velký zvon do záleského kostela, nejstaršího na Úpícku. Šlo to ztěžka. Nejhuř bylo u jezírka. Tady se cesta prudce svažovala a zatáčela, koně vozu neudrželi, kola sjela na břeh a vůz se i s nákladem překotil do hlubiny a vtáhl tam i koně.

A tak ten zvon tam na dně, bahnem už zanesen, leží sta let, až – a tomu není dávno – jednomu sousedu napadlo hledat dlouhým bidlem. Hledal, štoural, až také skutečně pod bahnem narazil na kovově dunící předmět.

Než s vytažením byla hrozná práce. Těžká práce. Ale konečně za přispění jiných ve chvíli, kdy se již chtěli práce vzdát a když se toho nejméně nadáli, přece jen se jim zdařilo, že se nad hladinu vyhoupl – starý železný hrnek.

A tak ten zvon tam posud leží a bude tam prý ležet až do devátého pokolení Vlčkova. Pak ho prý teprve vytáhnou.

ČERTŮV PODÍL

Úpického krupaře Ludra dávno už hlava nebolí... V malém domku pod farou lopotil se dnem i nocí, ale přece žil ve stálém nedostatku.

Když jel Luder s trakařem do Jaroměře na trh. Když přišel do lesa Barchoviny, odložil trakař a usedl na mez, aby si odpočinul. Měl málo peněz a přemýšlel, jak to zařídít, aby se nevrátil domů s prázdným pytle. A co tu odpočívá a uvažuje, kde se vzal, tu se vzal – objevil se před ním myslivecký mládenec. Byl statný, ramenatý, oči pod hustým jeho obočím se jiskřily a na bradě černal se mu vous.

„Hej, brachu, proč sedíš zde tak smutně?“ oslovil myslivec krupaře. „Eh, darmo mluvit, panáčku!“ „Jen pověz!“ vybízel myslivecký mládenec. „Mám nakoupit obilí, ale na dluh chudému ani čert neprodá.“ „Neprodá – ale může půjčit peníze,“ zachechtal se myslivec, rozvětl brašnu a vytáhl z ní hrst zlatáků. „Tady jsou, ale dáš mi na ně úpis – svou krví napsaný!“

Luder se zachvěl hrůzou, nebyl v pochybách, že má před sebou čerta přestrojeného za myslivce. Chvilí váhal, ale pohled na lesklé dukáty a pomýšlení na okamžitou výpomoc vrátily mu zase klid a odvalu.

„Na kolik leť?“ ptal se čerta.

„Na dvanáct!“ zněla odpověď.

„To je krátká doba na mě, zdravého padesátníka.“

„Tak na čtyřadvacet!“

„Nuže, platí!“

Černý myslivec vytáhl z brašny papír a brk a podal obě krupaři se slovy: „Tedy napiš a podepiš!“ „Čertův podíl“, dodal Luder a brkem píchl se do ruky, z níž padla kapka krve na papír. Čert uložil hned úpis do brašny a do nastavené čepice krupařovy spustil hrst peněz. „Na shledanou!“ pokynul spěšně a ztratil se v lese.

Luder se ani neohlédl. Uschoval peníze do opasku, trakař nechal v lese a pospíchal na trh. V Jaroměři koupil nejen obilí, ale i vůz s koňmi a ještě mu dost peněz zbylo. Ze své chaloupky odsťhoval se Luder do domu s podloubím na rynku a zařídil si tu znamenitý krupařský obchod. A vedlo se mu tak dobře, že za krátký čas koupil největší úpický mlýn na řece a zaplatil jej hotově. Čas rychle ubíhal.

Když uplynulo dvanáct let, mlel Luder ve svém mlýně hrách. Bylo pozdě večer, mládek i stárek usnuli a mlýnář sám dohlížel, jak se z mlýnského složení syje hbitě mouka. Kola se točila; mlýnáři probíhaly hlavou vzpomínky na bídu i čerto-

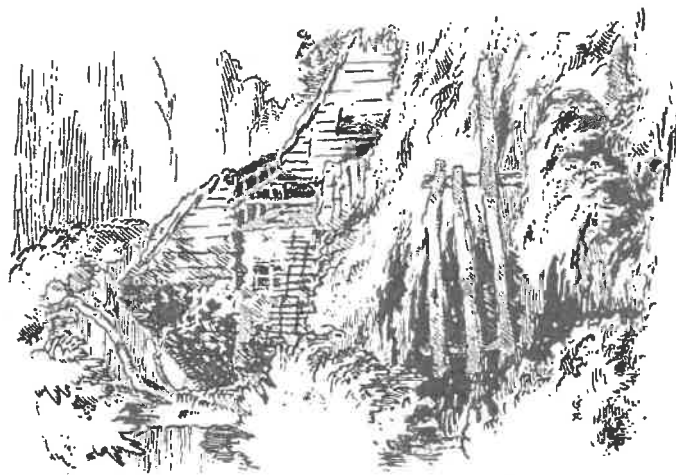
vu výpomoc v nouzi a na nyníjší blahobyť. Jen jedna myšlenka ho hněla: polovina lhůty do jeho smrti již vypršela. Náhle mlýnská kola se zastavila, do vantroky vysypal se nesemletý hrách a hned nato padal koňský trus. Vrátné mlýnice se otevřely a na prahu zjevila se černá postava s ohnivýma očima.

„O půlnoci je konec!“ zněl hlas příchozího jako kletba. „Jak to?“ vyhrklo mlýnáři z úst.

„Já sloužím ve dne i v noci, a proto jeden rok počítám za dva. Počkám ještě hodinu, aby ses připravil.“ Při světle lampičky poznal mlýnář čerta, který si pro něj přijel s trakařem. Luder vyskočil z mlýnice jako divý a běžel přímo na faru. Pan farář byl na pozdní probuzení zvyklý, ale příchod sousedův přece ho překvapil. „Jemnostpane, se mnou je zle!“ zvolal zoufale Luder a několika slovy vyličil knězi svůj osud, prose o záchranu.

„Milý zlatý, to já sám dělat nemohu. Tobě by pomoci mohl jen někdo čistý, nadpozemský...“ Rychle se oblékl a doprovodil Ludra do kostela. Za chvíli oblázky kapidla ovívaly ubohého, zdrceného mlýnáře, který s rukama sepiatýma klečel uprostřed chrámu a vroucně se modlil. Bylo načase. Před otevřenými dveřmi kostela stanul hrozný myslivec a s pošklebkem volal na nebožeho mlýnáře: „Tomu knězi nevěř, kradl homolky!“ „Na pero a papír, abych mohl psát slovo boží!“ „Kradl také věci!“ „Na knihy, abych mohl kázat slovo boží!“ „Bere desátky!“ „Na modlitbu, abych slovem božím odvrátil věřící od pekelného satanáš!“

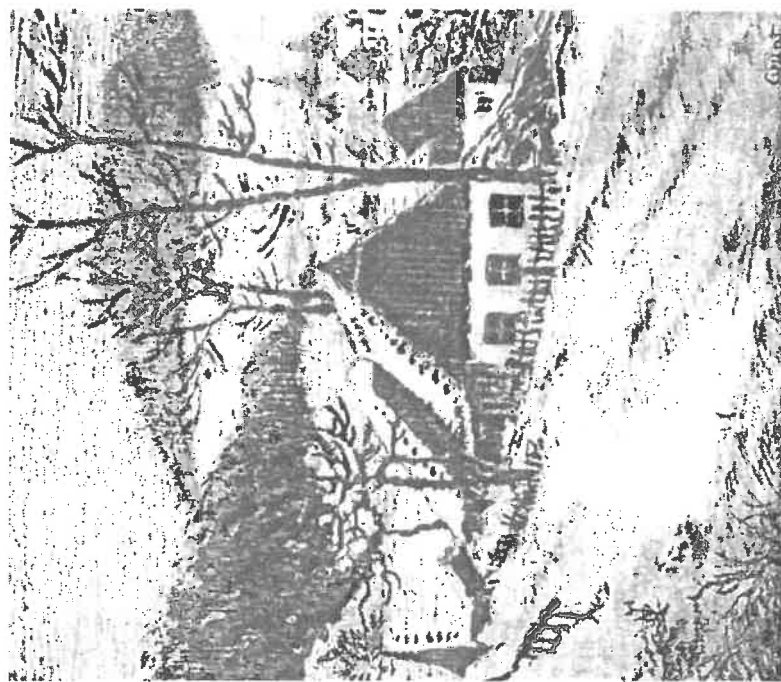
Čert byl poražen. Papír s úpisem vhodil k nohám Ludrovým a zmizel v temnu. „Jsi zachráněn, řekl farář k Ludrovi, „jdi bez obavy domů!“ Luder věře poděkoval a rozloučiv se s knězem, zamířil k domovu.

A. Grunt: Chaloupka v Radči

Když však přecházel rynek, zdálo se mu, že v dálce zakrákorál krahujec a že se ozvalo zadržetání a dupot, jako když koně ubíhají poklusem. Půda pod mlynářem klesala – studený pot řinul se mu po čele i na skráních – pojednou zakopl o nějaký předmět a svalil se na zem. Čert se na něm pomstil.

Časné ráno nalezl zvoník mlynáře v bezvědomí před starým jeho domkem pod farou. Ležel na trakaři, o nějž v noci zaklopýtl, pádem zlámal si nohu. Dlouho Ludr stonal a když se pozdravil, přišla z hor veliká voda a pobrala mlýn. Nemoc a neštěstí strávily majetek mlynářův a nezbylo mu konečně ničeho, než chaloupka jeho pod farou, kde zase živořil až do své smrti.

A. Grunt: Z Úpice

ÚPICKÝ RYTIŘI

Dosti dlouho doufali občané úpickí, že zůstanou ušetřeni neštěstí, které za blahé paměti vlády Václava I. sousední země potkalo – vpádu Tataři. Pojednou však docházely poplašné zprávy, že lýtý nepřítel pustoší sousední Slezsko, ano, že i některé voje překročily české hranice. Noční záplavy zvěstovaly, že snad jen několik hodin odtud loupí divocí Mongolové. Zděšení dostoupilo vrcholu, když vyslaní zvědové vrátivše se sdělili, že i blízká osada Sedloňov leží popelem a v troskách jejich Tataři táboří.

Bleskurychle se rozšířila zpráva městem. Každý hleděl ze svého majetku co nejvíce zachrániti, aby, až se vrátí a najde snad svoje obydlí v sutinách, měl z čeho začít znovu.

Plačící ženy a děti ženouce bučící dobytek, muži přetížení uzly s nejvzácnějšími předměty nebo pohánějící dobytek táhnoucí skřipající vozy hledali spásu v lese „Svobodném“. Málokdo pomyslel na obranu a skoro každý hleděl co nejrychleji utéci. Jak se také bránit. Zbraní nadbytek nebylo a pověsti o surovostech páchaných Tataři se navzájem předstihovaly, nešetřili tito žen ani děti. Běda tomu, kdo jim padl do rukou.

Ale i Tataři tábořící v Sedloňově nezaháleli. Očekávajíc návrat hlídek připravovali zbraně. Příchod jejich vzuřil celý tábor. Zpráva o blízkosti městečka ukrytého za lesy v záhybu řeky rozradovala bojovníky. S jásotem sbírali zbraně a sedali na koně. Nic nedbali, že slunce se již sklonilo za obzor. Touha po kořisti byla větší než bázeň před obřížemi noční cesty.

Úpickým zatím se podařilo vše cenné, pokud se dalo, odnést do lesa. Město zdálo se být po západu slunce mrtvým. Jen bystré ucho postřehlo by skřipot pily od mostu přes Úpu vedoucího. To muži podřezávali silné opory. Vřak v tutéž dobu objevují se v dáli nad „Svobodným“ světla z dálky viditelná. Některá stojí, jiná se míhají. Co to? Proč ukrytí tam lidé raději nezajdou hlouběji do lesa, aby nebyli vůbec spatřeni? Proč tak bláhově dávají své životy v sázku?

A tu již ozývá se z vrchu „Kvíčala“ divoký ryk blízkých se hořd. To radostí, že podařilo se jim obejít záseky na cestách udělané a že se budou moci nyní za ně pomstít. Cvałem ženou se po příkrém svahu směrem ke světlu. Jelikož se zatím úplně setmělo, nespatriili vůbec městečka před sebou a domnívali se, že je dále, tam, kde zářila světla. Zpiti naději na blízké vítězství přestali být ostražitými. I hu-

kot dravých vln rozvodněné Úpy ztratil se v dusotu kopyt. Hluk zanikl na chvíli ve hvozdu. Po chvíli opět se ozývá a náhle – praskot – děsné výkřiky hrůzy. Ozývá se znovu cval koní, ale slabší předešlého. Ztrácí se čím dále tím více v lesích „Kvičaly“. Od mostu ozývají se opět výkřiky. Nikoliv však hrůzy, nýbrž radosti.

Nový den ukázal, jak Úpičtí dovedli nastavit lest tam, kde končila síla. Okleštěné kmeny v lese „Svobodném“, stržený most a zachované město dodávaly výmluvné svědectví o hrdinném činu občanů.

Ve zmatku, který při stěhování do lesa nastal, našlo se přece několik lidí, kteří uvažovali, jak město zachránit. Kalné vody Úpy a mohutný hvozď za městem vnukl jim myšlenku: odvést Tatary, kteří asi za noci odváží se k útoku, od města a nalíčit na ně past pod skalou, již Kvičala končí. Stalo se.

Nejvyšší kmeny v lese „Svobodném“ byly okleštěny a na ně zavěšeny rozřáté svítilny. S jinými pobíhali lidé kolem lesa. Opěry dřevěného mostu vedoucího přes řeku podřezali a nalíčili tak, aby se daly v případě potřeby podtrhnout. Konce provazů, jimiž byly prozatím upevněny, vedly do křovin, kde vyčkávalo několik mužů, připravených most podtrhnout. Když se konečně Tataři přihnali a octlí se na mostě, muži jej strhli. Tak skončila věššina škůdců ve chladných vodách Úpy. Ti, kteří se pokoušeli vyplavat, byli ubiti. Zbytek pak dal se zbaběle na útěk.

Strach Úpických před Tatary nepominul. Mnozí se domnívali, že uprchlí vrátili se jen pro posilu a pokusí se znovu město pokořit. Nedočkali se.

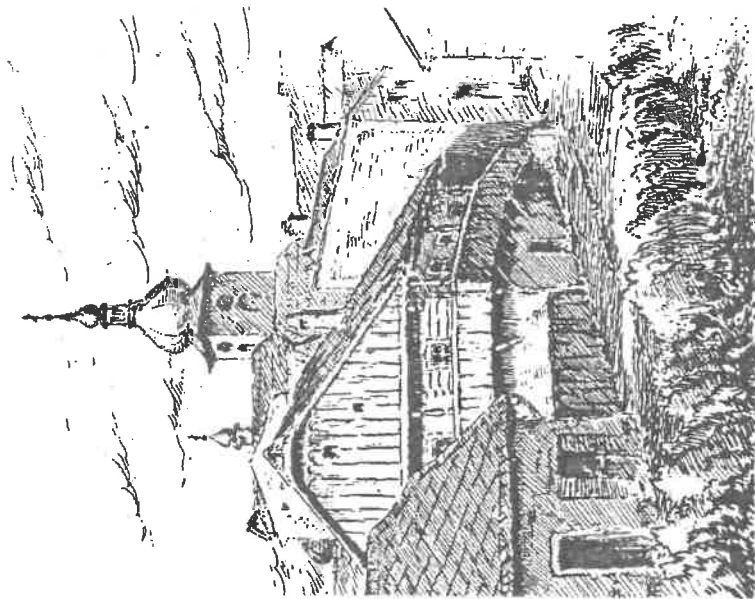
Pověsti o nepříteli umlkaly a v Úpici opět začali žít klidným životem, z něhož byli vyrušeni. Hrdinství měšťanů nezůstalo utajeno. Zpráva o něm dostala se i ke dvoru královskému. Král Václav I., zvěděv o všem, odměnil štedře Úpické, že uchránili nebezpečí nejen sebe, ale i obce okolní. Na věčnou paměť potomkům udělil městu znak: hnědý, okleštěný kmen ve zlatém poli s letopočtem této události 1241. Přijďte-li do Úpice, uzzíte jej v průčelí starobylé radnice. Také v pečeti města je zachován.

Úpičtí rádi se od těch dob zvou „rytiři“.

POVĚST O ZALOŽENÍ MĚSTEČKA ÚPICE

Když se v místech Trutnova a okolí rozmohlo lupičství a nejistota života a majetku, udělil český kníže Oldřich rytíři Albrechtovi plnou moc, aby lotry zneškodnil. Rytíři Albrechtovi se to podařilo a kníže Oldřich za odměnu svolil, aby bylo založeno město Trutnov. Podřízení manové dostali potom plnou moc, aby v okolí Trutnova stavěli vesnice a osady a dávali jim svá jména.

Tak prý roku 1012 man Ondřej Úpivic založil městečko, které stejně jako řeku nazval podle svého jména Úpice.

A. Grunt: Dům „Na sklepě“ v Úpici

NEsplněné proroctví

Každý, kdo je z toho kouta, zná „Kolářovu skálu“ nad železniční tratí u Velkých Svatoňovic. Trebaže je deštěm omývána a větrem ošlehávána již řadu let, přece je bílá a hrdě hledí k Sedloňovu a dále ke Zvičině.

Naši dědové a babičky pamatují, kdy tato skála vyplňovala celou roklinu, která se pod ní dnes rozvírá. A jako o mnohých místech našeho okolí, také o ní kolovala pověst – „proroctví“. Podobně jako na skalnatém Boru kamenná panna, šíjící košili a propadávající se pozvolna do země, tak i tato skála byla okolnímu lidu předzvěstí konce světa. Říkávali o ní dětem: „Počkejte, počkejte! My se toho už nedočkáme. Možná, že ani vy ne. Ale pamatujte si, že až přijde kuřátko a rozhrabe tu skálu, bude konec světa!“

Přišla léta šedesátá minulého století. Ze Svatoňovic do Poříčí stavěli železnici. Nedostávalo se kamene a vysoká skála nad obcí jako by nabízela svého bohatství kamene. A nyní se stalo, co bylo předpověděno.

Nepřišlo sice kuřátko právě vyhlíhlé ze skořápky, ale přišel silný, osmahlý „pan-tafíra“ Kuřátko se svými dělníky a dali se do práce. Netrvalo dlouho a byla železnými nástroji zdolána. Kameny větší i menší byly kuřáleny ze stráně ke stavbě. Pověřivší lidé očekávali splnění druhé části „proroctví“ – konec světa. Nedočkali se.

Na statcích hospodářů již druhé pokolení a třetímu – nadějněmu dorostu – slouží zbytky skály s okolními houštinami za místo her. Pod strání vesele supají vlaky a málokdo vzpomene na nesplněné „proroctví“.

BRÁTOVA SKÁLA

Nedaleko Velkých Svatoňovic je skála. Kdyby to byla jen tak obyčejná skála, ani bych o ní nepsal. Ale dědeček mi vypravoval, že skrývá poklad. Říkají jí Brátova. Proč, to mi neřekl, ale vypravoval dál, že si vyšli dva hoši na houby a dostali se až sem. Vidět rakev z něho nic v lese přestrašilo by i dospělého. A hochům se objevila zrovna u skály. Nohy jim zdřevěněly, zuby strachem cvakaly, ale utíkej, když nemůžeš. Stáli, jakoby je někdo přimrazil, a zbledli, když se rakev otevřela a z ní vstal bílý stín muže. V ruce držel peníze. „Nevysvobodíte-li mě, budu se trápit dlouho dál,“ řekl a čekal...

Hoši utekli. Strach je uhnal až k smrti. Za pár dní nesli je na hřbitov.

NEJVĚTŠÍ POKLAD

Zachariáš Sředa byl truhlář, který bydlel v chaloupce uprostřed lesa. Vyráběl od časného rána do pozdní noci rakve, poslední schránky člověka.

Mezi Úpici a Rtyní se vinula cesta zvaná „Trhovka“, protože po ní putovali kupci a prodavači na výroční trhy. Touto cestou se Zachariáš často ubíral do Rtyně, jindy až do Úpice za svými záležitostmi. Přemýšlel, jak by vyvázl z bídy, a stavěl si vzdušné zámky. Jednou se mu zdálo, že z noční mlhy zahřímala sněhobílá postava Krakonoše. Postava byla jako oživená Sněžka a užaslý truhlář naslouchal slovům přicházejícím z neznámých dálků: „Zachariáš, Zachariáš! Toužíš po kouzelné moci zlata? Měj se na pozor! Je to dábelská zkouška lidského charakteru! Jenom silní ho dovedou využívat k dobrým účelům. Ale ty jsi jedním z těch silných a prahneš jenom po zmiřnění utrpení! Nuže, poskytnu ti možnost nahlédnout do království bohatých. Jakmile se probudíš, vezmi motyku a lopatu, kopej při měsíčním světle sedmdesát kroků od své chaloupky na východ a číš se, abys vykopal zlato, než kohout třikrát zakokrhá!“

Vtom se Zachariáš probudil. Byla noc, oknem se na něj snál měsíc a zdálo se mu, že ho volá. Nejdříve si nebyl vědom svého snu, ale brzy se mu začaly vybavovat vzpomínky na něj. Chvilí nerozhodně přemýšlel. Potom se rychle ustrojil, vyšel tiše ze světnice, našel v kůlně motyku a lopatu, odpočítal kroky a kopal, až se z něj pot lil. Najednou narazil na něco tvrdého, napjal poslední síly a vykopal mohutný kámen, který se v měsíční záři leskl. Vtom zakokrhál kohout. Vzal kámen a běžel s ním do světnice. Žena se probudila a užasla, že kámen i na denním světle září. Za kámen utřel tolik peněz, že mohl koupit les kolem své chaloupky a pole, a stal se z něj zámožný, pracovitý hospodář.

V Úpici bylo živo před výkladními skříněmi, blížil se posvátný čas vánoční. Jaroušek Zima byl sirotek, macecha jej často bezdůvodně trýznila. Měl citlivé srdce a když macecha přinesla domů živou rybu, měl z ní Jaroušek radost. Když si uvědomil, že ryba má být zabita, přemýšlel, jak by ji vysvobodil. Čekal na vhodný okamžik a když byl sám, dal ji do plátěné kabely a šel k řece Úpě. Vypustil rybu do stříbrných vln a slyšel, jako by mu děkovala za záchranu. Popadla ho hrůza z následků jeho činu. Macecha ho určitě zabije, řekl si a odbočil od řeky... Mrzlo a vál ostrý víchr. Uchýlil se do lesa, usedl na pařez a usnul... Zdálo se mu sen o ráji.

Zachariáš Středa měl obchodní cestu do Úpice. Šel lesem a pojednou o něco klopýtl. Shýbl se a vykřikl: „Ježíši Kriste! Tady leží dítě a nehýbe se! Snad ho přivedu k vědomí!“ A začal ho třít sněhem, ale marně. Vrátil se pro trakař a odvezl hocha domů. Položil ho do rakve, protože nenašel jiné vhodné místo. Potom běžel pro lékaře. Když se s ním vrátil, viděli, že hoch v rakvi sedí a mne si rukou oči. Potom vyskočil z rakve a rozhlížel se udiveně po truhlářské dílně. Truhlář mu vysvětlil, že ho našel v lese, hoch si vzpomněl na to, jak zachránil rybu a zabloudil v lese. Svěřil se se svým strachem z macechy.

Zachariáš se zarádával, že tu paní dobře zná, a doprovodil hoča domů. Přimluvil se za něj, aby nebyl trestán proto, že má dobré srdce. Po delším úsilí se mu podařilo otevřít zamčenou komnatu lásky v duši zdánlivě bezcitné ženy. Když se vracel domů, zašel k řece podívat se na místo, kde hoch zachránil rybu. Byl zamyšlený, zakopl o kámen, zapotácel se a málem by spadl do řeky. Vtom uslyšel tajemný chechtot a na hladině se mihla zelená vodníkova čapka. Byl to vodník, jeho smích, anebo to jenom vlny šplouchly o kameny? Ale vzápětí vymrštila se nad hladinu velká ryba a Středa slyšel zřetelně její hlas: „Poutníče, tady je království vodních duchů! Je – li ti život milý, přchej odtud!“ Zachráněná ryba se mu odměnila za to, že probudil k životu jejího zachránce.

Po čase putoval Zachariáš od Rтынě k Vizmburku. Náhle před sebou spatřil v příkopě ležet nějakou postavu. Přistoupil blíž a – hrůza! Z úst pocestného řinula se krev, opodál ležela přelomená zbraň a Středu napadlo, že loupežnou vraždu spáchal asi rytíř z Vizmburku.

Spěchal domů pro trakař, na kterém raněného, vlastně snad mrtvého, dovezl domů a zase ho položil do rakve a běžel do Rтынě pro ranhojiče.

Jaké však nastalo překvapení, mrtvý před očima vstal z rakve. Rány byly zceleny. Ranhojič se zle osopil na Středu, proč ho přivedl. Také oživlý začal láteřit, kdo že se opovažuje ukládat ho do rakve?! Všichni užasli nad záhadným vzkříšením mrtvého. Případy oživlých mrtvol začaly se u truhláře Středy množit. Pověst se šířila velmi rychle.

Úřady začaly vyšetřovat záhadnou událost. Pohřební ústavy, hrobníci i faráři z dalekého okolí horlivě svědčili v soudním procesu proti podvodnému šarlatánovi. Truhlář se statečně bránil. Soudní proces táhl se léta a pomalu pohlcoval majetek truhláře.

Těžce zkoušený Středa měl živý sen, zjevil se mu Krakonoš a slyšel tajemná slova: „Pozemský červe, chci vyzkoušet, jak daleko sahá moc tvého ducha, tvé sebevlády! Máš být na čas pánem nad životem a smrtí! Tato moc bude ti však působit mnohé obtíže a uvidím, jak se osvědčí tvůj charakter!“

Po čase, hlavně vlivem výpovědí hoča, zachránce ryby, a kupce přepadeného rytířem z hradu, byl při soudním jednání osvobozen. Těžce zkoušený Středa si vzpomněl na Krakonoše. Kéž by mu opět pomohl. Potřeboval by opět vykopat zlatou hroudu.

Když se vrátil od soudního přeličení, čekalo ho doma bolestné překvapení. Jeho žena povila novorozeně – mrtvé! A marně je pokládala do rakví, marně. Kouzelná moc vyprchala. Středa plakal nad svou bezmocí, tolik životů zachránil a vlastnímu dítěti pomoci nemůže. Pohřeb vypravený z domu truhláře byl senzací pro veřejnost.

První bolesti z duše truhláře pomalu opadávaly, upjal svoje úsilí k znovunabytí ztraceného majetku. Kopal v touze nalézt opět zlatý poklad. Nic však nenacházel, ani Krakonoš se mu ve snu neukazoval. Celý zpocený prohlížel svoji práci, až mu hlavou probleskla spásná myšlenka. Co vykopal, není sice zlato, ale půjde snadno ve zlato proměnit. Vždyť zde leží nevyčerpatelné bohatství krásného stavebního písku. Ten bude rozvážet a prodávat stavebníkům!

Středa opustil málo výnosnou truhlářinu, za dobu soudního procesu se ve vsi usídlil konkurent. V nové práci našel smysl života, práce byla jeho největším pokladem a radostí. Pomáhal při stavbě chrámů i příbytků lidských.

První zachráněný, sirotek Jaroušek, který málem v lese umrl, byl nyní zaměstnán u Středy při rozvozu písku. Oloupený kupec stavěl si krásnou vilku, Středa mu dodával písek.

Středa dávno zemřel, jeho chaloupka je již dávno zbořena, stavební písek stále slouží ke stavbám příbytků. Podnes se tomu místu říká Na písku.

O LOUPEŽNÍKU Z JESTŘEBÍCH HOR

Na Jestřebích horách rostly daleko hustší a neprostupnější lesy, než je tomu dnes. Cesty nebyly nikdy bezpečné - ani pro vrchnost, ani pro prostý lid, který bydlel na stráních a chodil si do lesů pro klestí na topení.

Tam, kde stojí Bílý kůl, směrem k Markoušovicím, se nachází Nepomucká stráň. Malou panskou a dále i Panskou cestu přetíná od Předních hor cesta lidově zvaná Svinská, správně Svidnická.

Toto místo si ke svým nekalým rejdům vybral se svými kumpány jeden loupežník, když předtím loupil prostřednictvím své čeládky ve Slezsku, na Moravě i jinde v Čechách.

Císařští vojáci po něm i jeho kumpánech dlouhou dobu páslí, ale marně. Nad Německými lukami si loupežníci pod hřebenem hor vybudovali průchod na druhou stranu ke Slavětínu.

Pokud se blížilo nebezpečí v podobě císařských vojáků, prolezli loupežníci na druhou stranu kopce směrem ke Slavětínu, a když je naháněli zase od Slavětína, prolezli nepozorovaně zpět. Tato lest jim vycházela až do doby, kdy byl polapen jeden z nich, který posléze prozradil svého pána. Všichni loupežníci kumpáni byli polapeni, on sám však stále unikal.

Až jednoho dne ho zastřelil místní hajný mezi Slavětínem a Markoušovicemi. Mrtvý byl dovezen do Žaclěře a tam upálen. Kat pod ním spálil šest sáhů dřeva. Našlo se u něho mnoho čarodějných pomůcek: zrcátko, dětské srdíčko, byliny a mnoho jiného kromě jeho výhružných a paličských listů.

Hajný, který jej zastřelil, dostal jedno sto tolarů za tu střelu, že vrchnost a celý kraj zbavil jejích nepřítelů.

Jiří Laštovička

Obsah:

O kopci jménem Čerták (Batňovice a Malé Svatoňovice)	4
Poslední medvěd v Podkrkonoší (Batňovice)	5
Havlovický vodník (Havlovice)	6
Pověst o Heřmanově dubu (Havlovice, Vizmburk)	7
Vodník a medvěďař (Havlovice)	7
O vizmburském pokladu (Havlovice, Vizmburk)	10
Vizmburský pán (Havlovice, Vizmburk)	11
Chvalečský kostel (Chvaleč)	12
Libňatovský hasičman (Libňatov)	13
O zázračné studánce v Malých Svatoňovicích (Malé Svatoňovice)	15
O ševci v lesích odolovských (Odolov, rtyňská Zada)	18
Poklad na Švédském vrchu (Odolov a Stárkov)	20
Zkamenělý les radvanický (Radvanice)	21
Devět křížů (Rtyně v Podkrkonoší)	23
Ohnivý muž na Náměrkách (Rtyně v Podkrkonoší)	25
O lese zvaném Karbanka (Suchovršíce)	27
Jak permoník havíře před chamtivostí varoval a Jak Karbanka ke svému záhadnému jménu přišla (Suchovršíce)	28
U lípek (Úpice)	31
Kovářův poklad (Úpice)	32
Potopený zvon (Úpice)	33
Čertův podíl (Úpice)	34
Úpičtí rytíři (Úpice)	37
Pověst o založení městečka Úpice	39
Nesplněné proroctví (Velké Svatoňovice)	40
Brátova skála (Velké Svatoňovice)	40
Největší poklad (Úpice a Rtyně v Podkrkonoší)	41
O loupežníku z Jestřebích hor (Jestřebí hory)	44

Prameny:

Od kladského pomezí I. – XVI.

J. K. Hraše, Babiččino vypravování

Vilém Schreiber, Paměti města Úpice, Místopis I. a II.

Antonín Krtička, Z královského hvozdu

Josef Hurdálek, Petr Reichl, Pověsti Jiráskova kraje

Josef Myslimír Ludvík, Staré paměti Náchoda

Václav Horyna, Perly mezi kamením

Josef Pižl, Kronika starého Sychrova

SOKA Trutnov: fond MNV Chvaleč, kronika obce z let 1960 – 64

(s opisem německé obecní kroniky z let 1898 – 1941)

Kronika obce Suchovřesice

Ilustrace převzaty ze sborníků Od Kladského pomezí